

L'estudi inclou també un índex topogràfic d'ocurrències que permet localitzar ràpidament les referències als diversos animals en totes les obres esmentades i en altres obres no tractades en aquest treball. Tot plegat, malgrat la imprescindible acotació de límits de l'estudi, l'obra no sols aconsegueix ben bé la intenció d'oferir un panorama representatiu de les diverses mostres d'aplicació de la simbologia animalística en la literatura catalana medieval, sinó que, a més, esdevé un instrument fonamental, imprescindible per a entendre —no sols en la literatura medieval— els productes literaris que tenen com a referent algun element procedent del món animal, que és tant com dir bona part de la base de la nostra literatura i de la nostra cultura.

L'especial atractiu d'aquesta temàtica i la manera en què ha estat estructurada en aquest estudi, a més, permeten fer-ne una lectura més lúdica —que no exclou, ni de bon tros, la consulta ràpida per part de l'especialista o de l'investigador—, ja que algunes de les explicacions sobre la simbologia dels animals són tan apassionats com una novel·la; n'és el cas, per exemple, del tigre, confós amb una serp en la tradició catalana, o del castor, símbol fonamental per a entendre la concepció que la cultura medieval atribueix a la sensualitat.

Jacint VERDAGUER, *Canigó*. Edició a cura de Marina Gustà. Pròleg de Ricard Torrents. Barcelona, Edicions 62, 1998 (Les Millors Obres de la Literatura Catalana, 52), 152 pp. Por Narcís Garolera Carbonell.

Dins la col·lecció «Les Millors Obres de la Literatura Catalana» d'Edicions 62, dirigida per Joaquim Molas, acaba d'aparèixer una edició «revisada» de *Canigó*, a cura de Marina Gustà, que pretén corregir els centenars d'errors de la primera edició d'aquesta obra, publicada el 1980 i reimpressa diverses vegades en la mateixa col·lecció. Aquests errors van ser assenyalats —i esmenats— en la meua edició crítica del poema verdaguerià, publicada per Quaderns Crema l'any 1995¹, i reproduïda poc després, per la mateixa editorial, en format de butxaca i amb propòsit divulgatiu².

En l'edició «revisada» que motiva aquestes ratlles, hi he pogut advertir unes quatre-centes correccions, coincidents amb solucions aplicades al text de la meua edició, que la curadora afirma que «ha tingut també a la vista» (sense precisar que es tracta d'una edició crítica, amb el text establert a partir dels manuscrits definitius i de les edicions publicades en vida de Verdaguer). D'altra banda, algunes d'aquestes correccions es corresponen exactament amb solucions textuais adoptades

¹ Jacint Verdaguer, *Canigó*. Edició crítica a cura de Narcís Garolera. Barcelona, Quaderns Crema, 1995 (Sèrie gran, 16), 248 pp.

² Jacint Verdaguer, *Canigó*. Edició de Narcís Garolera. Pròleg de Modest Prats. Barcelona, Quaderns Crema, 1997 (Mínima minor, 67), 256 pp.

només per la meua edició de 1995 (¿d'on surt, per exemple, la *fada* d'un dels epígrafs de l'últim cant del poema?). Aquesta circumstància, i la constatació que el text conserva encara més de tres-cents errors —en una edició revisada!—, m'han empès a fer públiques unes quantes consideracions.

Les coincidències de les solucions adoptades per la professora Gustà amb les que ofereix la meua edició crítica són tantes, que evidencien una atenció més que ocasional a aquesta edició. En la impossibilitat de fer-ne una relació exhaustiva, les agruparé en sis grans blocs, segons les seves característiques: *a)* correcció de les errates més flagrants, denunciades explícitament per mi en l'edició esmentada; *b)* regularització —tanmateix no sistemàtica— de la grafia dels mots comuns de la llengua i dels noms propis, sobretot de lloc (¿d'on surt, però, la grafia *Campsauire*, que vaig proposar en la meua edició?); *c)* regularització de majúscules i minúscules, gairebé del tot coincident amb l'adoptada en l'edició de 1995; *d)* canvis en l'accentuació i la puntuació, que es corresponen sorprenentment amb les solucions de l'edició de Quaderns Crema; *e)* modificacions en la separació estròfica dels cants del poema, no sempre d'acord amb les edicions que la curadora afirma seguir; i, menys rellevant, però molt pertinent, *f)* presentació tipogràfica dels títols dels fragments o passatges a l'interior dels cants, coincident amb l'adoptada en l'edició crítica de 1995 (rodona on hi havia cursiva, etc.). Tantes «coincidències» fan pensar més en una còpia plagiària que no pas en una fortuïta concomitància de correccions.

Deia que, en aquesta edició «revisada» de *Canigó*, s'hi han mantingut més de tres-cents errors, que continuen desvirtuant el text original del poema. No hi és sistemàtica la correcció de formes espúries, no imputables a Verdaguer ni als editors que van estampar l'obra en vida seva. S'hi alternen, posem per cas, *llança* i *llença* (amb el mateix significat), *arranca* i *arrenca*, *traure* i *treure* (i els seus derivats)... S'hi mantenen lliçons errònies i modificacions pòstumes, no esmenades a partir de les edicions que Gustà afirma seguir, ni tenint «a la vista» la meua, de 1995. N'enumeraré unes quantes, a tall d'exemple: *obre*, *l'esglaia*, *llegües*, *lleial*, *vegent*, *aquest* (en lloc de *s'obre*, *s'esglaia*, *lleugues*, *lleal*, *veient*, *aqueix*)... Sumem-hi ultracorreccions i regularitzacions abusives, com ara *Colliure*, *Maladeta* o *etiops* (on totes les edicions —i el manuscrit— duen *Colliure*, *Maladeta* o *etiops*); *així*, *re-sebre*, *realizat* (on calia respectar *aixís*, *recebre*, *realisat*)... I afegim-hi grafies mal resoltes (*joganeres*, *selvatgines*, *Santou*, *Madeloc*..., en lloc de *juganeres*, *salvatgines*, *Sant Ou*, *Madaloc*...), vacil·lacions en determinades formes sufijals (*deesa* / *comessa*), i incoherències en la puntuació, i en l'ús de majúscules i minúscules (*Creu* / *creu*, *Àngel* / *àngel*...). Tampoc no és unitària la grafia dels noms de persona (*Abú-Nezàh* / *Abhú Nezà*), o de lloc (*Betera* / *Batera*), i la d'alguns noms comuns (*traidor* / *traïdor*), i s'hi observen vacil·lacions en la grafia de rimes en *-ela*, *-ila* (amb ultracorreccions gratuïtes, com ara *lentiqüel·les*).

Finalment, el text de les notes —set pàgines de lletra menuda— sembla haver estat objecte d'una «revisió» encara més superficial que la del text del poema. S'hi manté, per exemple, la deformació del topònim rossellonès *Cameles* en *Camellàs*,

introduïda per Francesc Matheu, en la seva edició «popular»³ a partir d'una errata de l'edició de 1901. (Val a dir que aquesta deturpació va motivar un comentari de Joan Coromines, al seu *Onomasticon Cataloniae*⁴, arran de la meua edició crítica de *Canigó*, la qual, seguint la primera —i el manuscrit definitiu del poema—, restituïa la forma correcta del nom d'aquella població.)

Contravenint els criteris manifestats recentment pel director de la col·lecció⁵, la curadora afirma haver partit de «les dues edicions [...] de 1901», i, «en el cas d'alguna errada evident», declara haver tingut en compte la primera edició del poema, de 1885. Fins aquí, en principi, res a dir, fora d'agrair a la curadora que hagi aplicat (oblidant-se, però, d'indicar-ho) els criteris que van guiar la meua edició, en oberta discrepància amb els que sosté el seu mestre Joaquim Molas. Ara, si la professora Gustà no té en compte el manuscrit definitiu de *Canigó*, ¿per què «regularitza»—en contradicció, novament, amb els criteris del director de la col·lecció— els plurals *homes*, *verges*, *marges...*, que en totes les edicions presenten la terminació *-ns*? Posats a «regularitzar» la llengua del poema, ¿per què no adopta, posem per cas, la forma d'infinitiu *prendre* en lloc de la que figura —*pendre*— en totes les edicions? Es tracta, si més no, de decisions gratuïtes, tot i que no són pas, ni de bon tros, les més greus.

Com que prescindeix de l'autògraf original de Verdaguer —i no fa cas, en aquest punt, del text establert en l'edició de Quaderns Crema—, la curadora manté algunes errades de *totes* les edicions del poema, com ara les de dos versos del cant sisè, que vaig poder esmenar en l'edició de 1995: «i *ací* es veu [...] prop de sa dama» (en lloc de «i *a si* es veu...»), i «*mirant-se* s'extasia, granívol Rosselló» (en lloc de «*mirant-te* s'extasia...»). I, si parteix de les dues darreres edicions publicades en vida de l'autor, ¿com és que no incorpora a la seva les variants textuais de l'última —apareguda, per ser exactes, el 1902—, que no és pas, com vaig fer veure en la meua edició crítica, una simple reimpressió de la precedent? Fóra el cas, per exemple, del vers «per escala *d'abismes* se rebaten» (cant quart), que Verdaguer va poder substituir, a darrera hora, per un altre de més precís i contundent: «per escala *de timbes* se rebaten». O de les formes verbals *veiessen* (cant quint) i *duït* (cant sisè), que apareixen canviades en *vegessen* i *dut* en l'última edició del poema, més d'acord amb les formes del manuscrit definitiu. ¿Per què, quan el text hi és coincident, la curadora no segueix aquestes dues darreres edicions —que afirma prendre per base de la seva—, sinó que reproduïx les lliçons de l'edició «popular» de Matheu, apareguda molt després de la mort de Verdaguer, i sense garanties filològiques, com jo mateix he tingut oportunitat de demostrar?⁶ I, encara, ¿per què

³ Jacinto Verdaguer, *Canigó*. Edició popular. Barcelona, Il·lustració Catalana, s. a. [1914], p. 207.

⁴ Joan Coromines, *Onomasticon Cataloniae*, vol. III (Barcelona, Curial, 1995), p. 214, nota 1, s. v. *Cameles*.

⁵ Joaquim Molas, «Els *Dos màrtirs de ma pàtria* de Verdaguer», *Serra d'Or*, núm. 454 (octubre de 1997), p. 44.

⁶ Narcís Garolera, «La transmissió impresa de les obres de Verdaguer», *Anuari Verdaguer 1986* (Vic, Eumo, 1987), pp. 147-167.

no esmena algunes errates evidents d'aquelles últimes edicions, seguint efectivament la prínceps, com diu que fa en casos de dubte? Per posar un exemple, Gustà pren de les darreres edicions el vers «teixint i desteixint *mística* dansa» (cant segon), que cal corregir per «teixint i desteixint *mítica* dansa», d'acord amb l'edició de 1885 i el manuscrit definitiu (i tenint en compte versos semblants d'altres obres de Verdaguer, com ara el següent, del cant desè de *L'Atlàntida*: «teixint *mítiques* danses donzelles i minyons»).

La manca de criteri, les contradiccions i la insuficiència de la «revisió» del text, fan que aquesta edició de *Canigó* sigui tan poc aconsellable com les anteriors, que reproduïen la que Marina Gustà va preparar, l'any 1980, per a la col·lecció més divulgada de les lletres catalanes. Ben mirat, però, ¿què es podia esperar d'una revisió duta a terme per la mateixa persona que ha tingut cura —és un dir— d'altres títols d'aquesta col·lecció, com ara l'*Espill*, de Jaume Roig, criticats justament per la incompetència filològica que revelen?⁷ ¿«Les millors obres de la literatura catalana»? Potser sí, però no sempre en les millors edicions.

Juan P. SÁNCHEZ MÉNDEZ, *Aproximación histórica al español de Venezuela y Ecuador durante los siglos XVII y XVIII*, Estudios Iberoamericanos, Universitat de València, Tirant lo Blanch libros, Valencia, 431 pp. Por Javier Medina López.

Los estudios históricos relacionados con el asentamiento, configuración y expansión del español en América van teniendo —cada día más— un mayor número de aportaciones. Ciertamente es que en el camino seguido por estas investigaciones puede advertirse —a grandes rasgos— una doble posición: por un lado las propuestas surgidas al amparo de no pocas discusiones de orden teórico (génesis del español americano, andalucismo, etapas históricas de la lengua, sustrato indígena, *koiné* inicial, etc.) y por otro, todo un conjunto de trabajos que aborda el quehacer lingüístico tomando como base los expurgos realizados en diferentes archivos nacionales e internacionales. Esta segunda etapa, que sin duda nació en buena parte como una necesidad de buscar una salida documental a no pocos problemas teóricos, ofrece hoy destacadas contribuciones en diferentes países hispanoamericanos como son las monografías dedicadas a Puerto Rico, la República Dominicana, México, Costa Rica, Colombia, Chile, Argentina (con trabajos específicos sobre Buenos Aires, Santa Fe, Tucumán o Corrientes) o el Uruguay. Otras regiones, sin embargo, aunque cuentan con trabajos que en mayor o menor medida se acercan a la historia de su español, no tienen —hasta la fecha— estudios de gran alcance como los pertenecientes a las zonas que acabo de señalar.

⁷ Andreu Rossinyol, «Una col·lecció malaguanyada (I)», *El País* (25-IX-1983), «Quadern de Cultura», p. 3.